

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 728.82:929.5(497.434Semič)(091)

Prejeto: 16. 8. 2010

Lidija Slana

Univ. dipl. oec. v pokoju, Brilejeva 6, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: lidija_slana@yahoo.com

Lastniki gradov in dvorcev pri Semiču skozi stoletja

IZVLEČEK

Prispevek daje kratek prikaz zgodovine petih semiških gradov in dvorcev ter njihovih lastnikov skozi stoletja. Grad Semenič naj bi nastal na vrhu Semiške gore nad naseljem Gaber pri Semiču že sredi 12. stoletja. Posedovala ga je rodbina Semenič, ki je sredi 16. stoletja pod njim, a še vedno na pobočju, zgradila udobnejši in lažje dostopni dvorec novi Semenič ali Semič nad Gabrom, stari grad pa se je verjetno že v začetku 17. stoletja spremenil v razvalino. Hkrati so Semeniči v 16. stoletju zgradili dvorec Smuk severovzhodno od dvorca Semič. V naselju Vrtača pri Semiču pa so zgradili še Pristavo, ki je v 18. stoletju kot upravno središče gospodstva nadomestila dvorec Semič in prevzela tudi njegovo ime. V prispevku je obravnavan tudi dvorec Pungrt, ki ga je kupila bogata rodbina Lichtenberg, ki je skoraj do konca 19. stoletja imela v lasti tudi ravninski dvorec Semič – bivošo Pristavo in Smuk. Dvorci so v 19. stoletju prešli v meščanske roke in drug za drugim propadli. Danes so vidni le še ostanki dvorcev Smuk in Pungrt.

KLJUČNE BESEDE

Semič, Semenič – rodbina, Semenič – grad, dvorec Semič nad Gabrom, dvorec Pristava/Semič, dvorec Smuk, Pungrt/Strnišev dvor, rodbina Schwab-Lichtenberg, Anton Steyrer, rodbina Kuralt, rodbina Mihelčič/Kunšič

ABSTRACT

OWNERS OF CASTLES AND MANSIONS AT SEMIČ THROUGHOUT CENTURIES

The article gives a short review of both the history of five castles and mansions at Semič and their owners throughout centuries. The Semenič Castle was probably raised at the summit of the Semič Mountain above the village of Gaber already in the mid-12th century. It was owned by the family of the Semenič knights. In the 16th century the family built a new, more comfortable mansion, Semenič or simply Semič, on the slope above Gaber, just below the old one. The old castle became a ruin at the beginning of the 17th century. In the 16th century the Semenič family built another, i.e. Smuk mansion on the summit of the Semič Mountain. In the village of Vrtača, the family built the Pristava mansion, which in the 18th century replaced the Semič mansion above Gaber as the administrative centre of the seignior. The mansions were handed over to the family of Counts Lichtenberg, which added the Turn or Pungrt mansion to the whole seignior, but at the end of the 19th century, the entire estate exchanged several owners and all mansions, little by little, disappeared.

KEY WORDS

Semič, Semenič noble family, Semenič – castle, Semič mansion above Gaber, Pristava/Semič mansion, Smuk mansion, Turn/Pungrt, noble family of Schwab-Lichtenberg, Anton Steyrer, Kuralt family, Mihelčič/Kunšič family

Skrivnostni semiški grad in dvorci

Preučevanje petih grajskih poslopij, ki so nekoč stali v bližini Semiča, je z vidika njihove lokacije in usode njihovih lastnikov skozi stoletja nadvse zanimivo, čeprav nič kaj enostavno. To pa zlasti zato, ker nobeno od teh poslopij, razen razvalin Smuka in Turna-Pungtrta, ne obstaja več, tudi njihove lokacije so v različnih virih različno prikazane. Prav tako je zavrt v skrivnost izvor družine, ki naj bi se imenovala po najstarejšem od teh poslopij – utrdbi Semenič.¹ Na podlagi kombinacije različnih virov in interpretacij dogajanj na semiških tleh v prvih stoletjih preteklega tisočletja bo v nadaljevanju predstavljena zgodovina petih semiških gradov in dvorcev ter njihovih lastnikov od njihovega nastanka do neizbežnega propada.

Šesto grajsko poslopje v okolici Semiča je bila tudi danes izginula Krupa, ki pa ni predmet tega prispevka.²

Naselje Semič

Semič, prijazen trg na jugozahodu Bele krajine, ki je nedvomno povezan z vsemi petimi grajskimi poslopiji na svojem območju, je med drugim zanimiv tudi zato, ker izvor njegovega imena še vedno ni dokončno potrjen. O tem, kako je nastalo ime Semič, obstajajo vsaj tri bolj ali manj verjetne razlage.

Prva razlaga imena Semič izhaja iz imena Semiške gore, ki se od jugozahoda proti severovzhodu dviga strmo nad naseljem. Ime Semiška gora naj bi izhajalo iz latinskega imena *Mons Ziems* oz. *Hiems* (Snežna – Mrzla gora). To ime je bilo omenjeno v letu 1337 ob priložnosti, ko je grof Ivan Henrik Goriški v svoje posebno varstvo prevzel vse belokranjske cerkve, med njimi tudi faro sv. Štefana *'sub montem Ziems'*, naslednje leto pa je že umrl.³ Njegov bratranec Albreht III., ki je kot zadnji predstavnik istrske veje Goriških umrl v letu 1374, pa je v letu 1351 Andreju Turjaškemu podaril mlin pri Semiču (*Ciemser mul*).⁴

Druga razlaga pripisuje ime Semič kneginji Hemi Krški (ok. 973–1045), ki je imela svoje posesti tudi na Kranjskem. Sedanja Semiška gora naj bi se imenovala 'Hrib svete Heme', Hema pa naj bi bila lastnica gradu na jugozahodni strani vrh tega 'hriba'.⁵

Morda pa ime Semič izhaja iz besede 'sejem – sejmič', kajti trg je bil dolga stoletja znan po živin-

skih sejmihi in bi bila to lahko najbolj logična razlaga.⁶

Skratka, zanimivih predlogov o izvoru imena Semič je veliko, nobenega pa v dostopnih virih ni mogoče nedvoumno potrditi. Predpostavljamo pa lahko, da je pojem 'Semenič', ki je dal ime najvišjemu vrhu Semiške gore (590 m n.v.) in gradu na hribu ter dvorcu pod njo, ter pomeni tudi priimek ene pomembnejših plemiških družin v Beli krajini v poznem srednjem veku, v tesni zvezi z naseljem Semič.

Župnija Semič in oblast grofov Andeških nad Belo krajino

Semiška župnija je ena najstarejših v Beli krajini. Farna cerkev je posvečena svetemu Štefanu, prvemu ogrskemu krščanskemu kralju (*ecclesia sancti Stephani regis Ungarie de Zemch*).⁷ Po vsej verjetnosti jo je v drugi polovici 12. stoletja ustanovil kralj Bela III. (1173–1196), eden od Štefanovih naslednikov, saj je v znanem 'desetinskem' prepiru med nemškimi križniki in zagrebško škofijo v prvi polovici 14. stoletja slednja z argumenti, vendar brez hujših posledic, prepričala papeža, da desetina na ozemlju Bele krajine pripada Zagrebu, ne pa Ogleju.⁸

Dejansko je gozdnata in redko poseljena pokrajina južno od Gorjancev v 12. stoletju pripadala Ogrski, vendar so se plemiči s severne strani izkazali za bolj napadalne od ogrskih. Mogočni grofje Višnjegorski, ki so imeli v lasti skoraj vso Dolenjsko, so s svojega gradu Mehovo, prvič omenjenega v letu 1162, z več ali manj sreče osvajali Belo krajino. Krčili so obmejne gozdove, naseljevali kmete, postavljali gradove in z vojaškimi akcijami potiskali mejo proti jugu, dokler se nazadnje ni ustalila na reki Kolpi.⁹

Albreht Višnjegorski, zadnji moški član rodbine, ki mu po ogrskih virih pokrajine ni uspelo dokončno osvojiti, je svojo hčer in dedinjo Zofijo v letu 1207 poročil z grofom Henrikom IV. Andeškim, bratom ogrske kraljice Gertrude. Zato je možno, da je Bela krajina dokončno prešla v območje svetega rimskega cesarstva tudi na miren način, po Gertrudinem posredovanju, saj je bila kraljica znana po tem, da se je uspešno zavzemala za dobrobit svojih bratov. Vsekakor sta Zofija in Henrik podedovala Belo krajino v sklopu ogromne višnjegorske dediščine in jo upravljala z Mehovega.¹⁰ Po Henrikovi smrti v letu 1228 je Zofija odšla v samostan, svaku Otonu VII. Andeško-Meranskemu je prepustila vso dediščino na Kranjskem in Belo krajino, drugemu

¹ Že Valvasor se ni mogel odločiti, ali so se Semeniči imenovali po gradu ali pa je bil grad poimenovan po njih. Valvasor, *Die Ehre* XI, str. 529.

² O gradu Krupa glej prispevek Igorja Sapača v pričujoči številki Kronike.

³ Kosi, Onstran gore, str. 146, op. 141.

⁴ Preinfalk, Bizjak, *Turjaška knjiga listin* I (97/str. 146).

⁵ Štampar, *Kronika*, str. 6.

⁶ Prav tam, str. 7.

⁷ Kosi, Onstran gore, str. 120.

⁸ Prav tam, str. 150.

⁹ Prav tam, str. 121.

¹⁰ Prav tam, str. 122.

svaku, oglejskemu patriarhu Bertoldu IV. Andeškemu, pa oblast nad belokranjskimi cerkvami.¹¹

Semiška cerkev sv. Štefana, ki je bila prvotno podružnica župnije v Črnomlju, je bila sredi 14. stoletja že župnija in v tem času je imela dve podružnici: v Rožnem dolu kapelo sv. Marije Magdalene, in v Gabru, na pobočju nad naseljem Gaber pri Semiču, blizu domnevne lokacije prvotnega semiškega gradu, kapelo sv. Primoža in Felicijana.¹² Župnija sv. Štefana se pojavlja tudi v nekaj listinah, ki so jih izdali oglejski patriarhi, npr. kot *'ecclesia Sancti Stephani sub montem Syems'*¹³ ali *'ecclesia sancti Stephani in Schyems'*¹⁴ ali *'presbiteri Pauli de Schi-enss'*.¹⁵

V Valvasorjevem času je semiška župnija sv. Štefana obsegala že 13 podružnic, vključno s cerkvico nad Gabrom. Valvasor omenja grajsko kapelo v gradu Krupa, ne omenja pa nobene grajske kapele v dvorcu Semič.¹⁶

Obnovljena cerkvica Sv. Primoža in Felicijana nad Gabrom (foto Lidija Slana).

Spanheimi in stoletje goriških grofov v Beli krajini

Agneza, hči Otona VII. Andeško-Meranskega, se je v letu 1248 v drugem zakonu poročila z Ulrikom Spanheimom, ki je po smrti očeta Bernarda II. v letu 1256 postal koroški vojvoda Ulrik III. Ulrik je umrl v letu 1269 brez legitimnih potomcev, andeško-višnjegorsko in spanheimsko dediščino pa je z dedno pogodbo prepustil svojemu bratrancu, češkemu kralju Otokarju II. Přemyslu.¹⁷ Ker se ta dediščini ni hotel odpovedati, ga je v letu 1275 zadel državni preklc in s tem se je pričela ofenziva na te dežele. Glavnino dediščine sta po porazu Otokarja II. pridobila kraljeva zaveznika, dva grofa Goriška. Majnhard IV. Goriško-Tirolski je od kralja Rudolfa I. Habsburškega dobil v zastavo Kranjsko in Slovensko marko, njegov brat Albreht I. Goriški pa je 24. januarja 1277 za 600 mark srebra prejel v zastavo grad Mehovo s pripadajočo Belo krajino in trgov Črnomljem v njej.¹⁸

S priključitvijo dolenskih posesti goriških grofov na območju zgornje Krke Beli krajini je do srede 14. stoletja nastala nova dežela, imenovana Grofija v Marki in Metliki. Upravo dežele so Goriški prenesli z Mehovega v svoje novo središče, imenovano Novi trg (*Novum forum*). Novi trg je prvotno ime mesta Metlika, izraz Metlika pa se je v začetku uporabljal za celotno območje Bele krajine. V naselju, ki je kmalu dobilo tudi mestne pravice, je bil sedež glavarja grofije in plemiškega ograjnega sodišča, grad goriških grofov ter hiše in posest mnogih plemičev goriške grofije, med katerimi so bili tudi vitezi Semiški.¹⁹

Goriški so v sto letih svoje vladavine izkoristili strateški položaj pokrajine, navezali so prijateljske stike s sosednjim hrvaškim plemstvom in omogočili Beli krajini gospodarski vzpon. Do prihoda Goriških je bila glavna prometna in trgovinska povezava med Kranjsko in Hrvaško po cesti od Soteske preko Črmošnjic, Gabra, Semiča in Črnomlja, delno speljana po trasi nekdanje rimske ceste Soteska–Gaber–Semič–Jugorje. V času vladavine Goriških pa se je trgovina s Hrvaško premestila na cesto od Novega mesta preko Mehovega in Metlike. Trgovina se je vedno bolj razvijala in obdobje goriške vladavine je Bela krajina preživela razmeroma v miru.²⁰

¹¹ Kos, *Bela krajina*, str. 10.

¹² Prav tam, str. 58.

¹³ Otorepec, *Gradivo*, str. 190–191, listina 951/1342 X. 22., Videm.

¹⁴ Otorepec, *Gradivo*, str. 237–238, listina 1224/1358 II. 15, Videm.

¹⁵ Otorepec, *Gradivo*, str. 253, listina 1308/1376 I. 19, Videm.

¹⁶ Valvasor, *Die Ehre VIII*, str. 808.

¹⁷ Kosi, *Onstran gore*, str. 126–127.

¹⁸ Štih, *Goriške študije*, str. 114, Hauptmann, *Kranjska*, str. 124–127, Kosi, *Onkraj gore*, str. 127.

¹⁹ Kosi, *Onkraj gore*, str. 129–130.

²⁰ Kos, *Bela krajina*, str. 11; Kosi, *Onkraj gore*, str. 130.

Bela krajina pod Habsburžani – začasno gospodstvo grofov Celjskih

Goriški grof Albreht III. je 29. aprila 1365 podelil deželnemu plemstvu privilegij, ki je bil ustavnopravni temelj samostojnosti dežele nadaljnji dve stoletji.²¹ Ker z ženo Katarino Celjsko ni imel otrok, je v letu 1364 sklenil s Habsburžani dedno pogodbo in po njegovi smrti v letu 1374 je dežela prišla pod neposredno upravo Habsburžanov. Ti so v tem letu potrdili belokranjskemu plemstvu privilegij iz leta 1365.²²

Habsburžani, ki so bili vedno v finančni stiski, so v letu 1377 del Grofije v Marki in Metliki dali v zastavo krškemu knezu Štefanu Frankopanu in njegovi ženi Katarini Carrara za 12.200 zlatnikov. To sta bila Metlika in Črnomelj, brod čez Krko pri Šmihelu pri Novem mestu, grad in trg Žužemberk ter pol gradu Šumberk. Pred 1383 so bili zastavni lastniki teh posesti za 19.200 zlatnikov grofje Celjski, dokler jih ni v letu 1393 odkupila vdova Katarina Carrara, posebej za 1.800 zlatnikov pa še grad Mehovo. Krška kneginja je svojo hčerko Elizabeto poročila s celjskim grofom Friderikom in po njeni smrti okrog 1405 so preko Elizabetine dediščine vse našete posesti, vključno z Mehovim, prešle na celjske grofe.²³ Celjski so, kljub nasprotovanju Habsburžanov, od približno leta 1443 v deželi uveljavljali tudi deželno knežjo oblast. Po njihovem izumrtju v letu 1456 so deželo spet v celoti prevzeli Habsburžani.

S Habsburžani so pričeli prihajati v Belo krajino plemiči s Kranjske, med katerimi so si največ posesti pridobili Turjaški. Grofija v Marki in Metliki je kot relativno samostojna dežela z lastnim deželnim pravom, glavarjem in upravo, dejansko obstajala vse do leta 1556, ko je bilo ukinjeno deželno glavarstvo. Metlika je takrat postala deželnoknežje mesto, podrejeno vicedomu, to je deželnemu namestniku v Ljubljani.²⁴ Ograjno sodišče v Metliki pa je ukinil cesar Maksimilijan I. v letu 1518 in podredil deželane Grofije ljubljanskemu ograjnemu sodišču.²⁵ Formalno se je Grofija vključila v Kranjsko šele 3. decembra 1593, ko je cesar Rudolf II. potrdil privilegije za Kranjsko, Grofijo v Marki in Metliki in Istro v eni sami listini.²⁶

Grad Semenič nad Semičem

Kako časovno in kam krajevno umestiti grad Semenič, ki naj bi stal na precej težko dostopni, a

strateški lokaciji na jugozahodnem grebenu Semiške gore? Razpoložljivi pisni viri o obstoju in lokaciji tega gradu ne obstajajo, da pa je grad nekoč nekje dejansko obstajal, kaže Valvasorjev bakrorez, ki ga prikazuje kot razvalino v ozadju novozgrajenega dvorca Semič (*Siemitsch*).²⁷ Seveda bi bilo dosti lažje določiti lokacijo starega gradu, če bi tudi lokacija novega grajskega poslopja, prikazana na Valvasorjevem bakrorezu, ne bila tako skrivnostna.

Morda je majhno utrdbo zgradil že Albreht Višnjegorski, ko je zavzemal te kraje, in vanjo naselil enega svojih ministerialov, da je varoval takratno glavno trgovsko pot skozi Črmošnjice proti Črnomlju, ki je tekla s severozahoda proti jugovzhodu. Pogled z gradu je segel tudi na vzhodno stran proti cesti od Semiča proti Jugorju. Neverjetno strateška lokacija! Vendar seznam višnjegorskih ministerialov, ki so se pojavljali v grofovskem spremstvu, Semeničev ne omenjajo, kar pa ne pomeni, da niso obstajali, saj so lahko služili svojemu gospodu tudi s stalnim bivanjem na utrdbi in z varovanjem ceste skozi Črmošnjice in Semič.

Možna je tudi gradnja utrdbe na Semiški gori v času stoletnega gospodstva Goriških. Vendar se je v tem času trgovina s Hrvaško sicer pričela usmerjati po cesti od Novega mesta preko Jugorja in Metlike, zato varovanje stare poti morda ni bilo več tako pomembno. Poleg tega je to vlogo na severni strani črmošnjiške poti opravljal že grad Rožek (*Rossek*).²⁸ Zaradi relativno mirnega življenja in gospodarskega razcveta v teh sto letih gradnja vojaških postojank ni bila več tako nujna, turška nevarnost pa še ni bila prisotna. Če je utrdba na mestu, kjer so pod rušo vidni nekakšni ostanki okopov, res obstajala, je morala biti zgrajena konec 12. ali najkasneje v prvi polovici 13. stoletja. Na domnevni lokaciji na vrhu Semiške gore bi morale biti za potrditev ali zanikanje obstoja dejansko potrebne arheološke raziskave. Zaenkrat je lokacija gradu Semenič na Semiški gori le v ljudskem izročilu, kajti tu naj bi doslej našli le sledove višinske naselbine iz bronaste dobe (konec 3. tisočletja do sredine 1. tisočletja pred našim štetjem).²⁹

O obstoju prvotnega gradu in posestva Semenič oziroma Semič govorijo pisni viri šele v letu 1558 v poravnalni pogodbi med Otonom III. Semeničem in možem njegove nečakinje Ane, kar bo obravnavano v naslednjem poglavju. V Valvasorjevem času pa je bil grad verjetno že zdavnaj razvaljen. Najbrž nikoli ne bo natančno ugotovljeno, kdaj so Semeniči zapustili grad na težko dostopni lokaciji in niže na bolj položnem pobočju zgradili udobnejši dvorec.³⁰

²¹ ARS, AS 1063, listina 1365 IV 29, Metlika; Kosi, Onkraj gore, str. 132–133.

²² Kos, *Bela krajina*, str. 14; Kosi, Onkraj gore, str. 132.

²³ Kosi, Onkraj gore, str. 134–135.

²⁴ Dular, *Metlika*, str. 7; Kos, *Bela krajina*, str. 14.

²⁵ Stih, *Goriške studije*, str. 109.

²⁶ Prav tam, str. 129.

²⁷ Valvasor, *Die Ehre* XI, str. 530.

²⁸ Stih, *Goriški grofje*, str. 135.

²⁹ Mason, *Bela krajina*, str. 25; Stopar, *Grajske stavbe* 16, str. 103–104.

³⁰ Valvasor je opazil, da stoji novi dvorec na majhni vzpetini (*auf einer kleinen Anhöhe*) – Valvasor, *Die Ehre* XI, str. 529.

Slika Semeničevega grba po Valvasorju (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 118).

Verjetno je bilo to res sredi 16. stoletja, ko je bila turška nevarnost še vedno prisotna in je bilo novo grajsko poslopje zgrajeno še razmeroma visoko, vseeno pa je bilo bivanje v njem udobnejše kot v stari utrdbi. Skoraj neverjetna pa je trditev, da naj bi prvotni grad v letu 1547 razdejali Turki, saj se tako visoko postavljenih in težko dostopnih zgradb praviloma niso lotevali, razen če res ni stal precej nižje na neki še neugotovljeni lokaciji. V tem letu so Turki dejansko opustošili Belo Krajino in ljudje si od tega napada še dolgo časa niso opomogli.³¹

Od kod so prišli Semeniči – vitezi Semiški?

Razpoložljivi pisni viri nobene od rodbin Višnjegorskih, Andeških, Spanheimov, Goriških ali Ortenburžanov, ne dajejo pojasnila, od kod izvira rodbina plemenitih Semeničev oziroma vitezov Semiških, ki se v virih pojavljajo od 14. do 18. stoletja. Rodbina je imela prvotno posesti predvsem v severovzhodni Beli krajini. V Metliki so imeli eno ali dve hiši, na območju Brašljevice, Bojanje vasi in Vinomera pa so imeli v prvi polovici 15. stoletja vinograde, kmetije, desetino in gorsko sodstvo.³²

Na jugozahodni strani, približno na pol poti med Semičem in Črnomljem, so imeli v tem času le nekaj desetine na Talčjem vrhu.³³ Semeniči bi bili lahko pravi belokranjski plemiči, ki so bivali v teh krajih že v času osvajanj Albrehta Višnjegorskega, lahko pa bi se v času razvoja dobrih sosedskih odnosov s Hrvati v času Goriških priselili tudi iz Bihača, kjer so imeli neki Semeniči posest.³⁴ Rodbina je bila zelo razvejana, od konca 16. stoletja se je pojavljala tudi izven Bele krajine, predvsem na Dolenjskem. V nadaljevanju bodo obravnavani pretežno člani rodbine, ki so imeli kakršno koli povezavo le s semiškimi gradovi in dvorci.³⁵

Prva omemba vitezov Semiških v razpoložljivih virih sega v leto 1309, ko je ministerial Goriških, vitez Henrik iz Semiča (*Hainrich von Schiemze*), pričal grofu Henriku Goriško-Tirolskemu ob podelitvi dvora in dveh selišč petim bratom iz Metlike.³⁶ Eberhard iz Semiča (*Eberhart von Semacz*) pa je v letu 1332 z ženo Diemot prodal hubo v Peči samostanu dominikank v Velesovem.³⁷

V letu 1367 je v listini grofa Albrehta IV. Goriškega imenovana hiša Otona Semeniča (*Otten Haus Semenicz*) v Metliki.³⁸ V letu 1370 se omenjata vdovi pokojnih bratov Henrika in Konrada Semeničev, Ataneja in Sofija, ki s svojimi otroki prosita grofa Albrehta za podelitev domca in hiše v Metliki. Nato grof Albreht hišo in domec podeli v fevd zvestemu Otonu I. Semeniču ter vsem njegovim sinovom in hčeram z vsemi svoboščinami in pravicami, 'ki so jih Semeniči od nekdaj uživali' (!). Kako je bil Oton v sorodu z obema vdovama, ni pojasnjeno, vprašanje je tudi, ali gre tu sploh za isto hišo.³⁹

V letu 1385 se kot lastnik 'Semeničevega stolpa' pojavlja Jurij Semenič, poročen z Marto, hčerjo Janeza Pavla z Mehovega.⁴⁰ Tu gre verjetno za Semeničev stolp (*Semenitsch Turn*) blizu Mirne na Dolenjskem, ki ga je kasneje imela v lasti rodbina Pelzhoffer. Ta ga je zapustila in v bližini zgradila udobnejši dvorec Zapuže.⁴¹

V letu 1424 so gospodje Semiški prodali neko posest črnomaljskemu župniku Petru in tamkajšnjemu konventu.⁴²

³³ Kos, *Bela krajina*, str. 236, Golec, *Gradivo*, str. 108.

³⁴ Golec, *Gradivo*, str. 108.

³⁵ Zaporedne številke pri imenih posameznih članov rodbine Semenič je dodala avtorica zaradi lažjega razlikovanja oseb z istim imenom.

³⁶ Golec, *Gradivo*, str. 25, ARS, AS 1063, listina 1309 V. 25, Gorica.

³⁷ Golec, *Gradivo*, str. 25, ARS, AS 1063, listina 1332 I. 6., s.l.

³⁸ Golec, *Gradivo*, str. 108, ARS, AS 1063, listina 1367 VI. 23, Metlika.

³⁹ Golec, *Gradivo*, str. 109; ARS, AS 1063, listina 1370 IX. 17, Metlika.

⁴⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 513, 522.

⁴¹ Golec, *Gradivo*, str. 113; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 513.

⁴² Kosi, *Onkraj gore*, str. 147.

³¹ Štampar, *Kronika*, str. 11, Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 389.

³² Kos, *Urbarji*, str. 77.

V letu 1452 je dokumentiran podatek o obstoju pravde glede ene četrtnine desetine v Talčjem vrhu. Pravdala se je Barbara, hči pokojnega Jošta Strassburgerja in vdova ter dedinja Janeza Semeniča, z nekim drugim Janezom Semeničem. Pri tem sta ji obljubila pomoč najbližja dediča, Marjeta, hči Mihaela Semeniča in njen mož Janez Višnjegorski.⁴³

V drugi polovici 15. stoletja se je v virih pogosto pojavljal Viljem Semenič (*Wilhelm Semenitsch*) in sopečatil listine metliškega mestnega sodnika ter metliškega upravitelja Bernarda Katterja.⁴⁴ Po nekaterih virih je bil Viljem v sorodu z metliškim glavarjem Andrejem Hohenwarterjem, saj naj bi se Viljemov sin Žiga I. poročil s Hohenwarterjevo vnukinjo Marto Purgstall z gradu Krupa.⁴⁵

Ohranjena je risba Viljemovega pečata iz leta 1456 z grbom Semeničev. Grb rodbine Semenič je razdeljen s štirimi vodoravnimi črtami v dve heraldični polji. V zgornjem polju sta dve šesterokraki zvezdi, v spodnjem polju pa še ena.⁴⁶

Med kranjskimi vitezi, ki so v letu 1460 prihiteli na pomoč cesarju Frideriku III. in jih je ta odlikoval, hkrati pa izboljšal kranjski grb, sta bila tudi Oton II. in Andrej I. Semeniča.⁴⁷ Tudi Oton II. je na prošnje sosedov sopečatil njihove listine v Metliki, v letu 1475 je po odločitvi mariborskega meddeželnega zbora zbiral davek, imenovan 'tedenski denarič' za območje Slovenske marke in Metlike, vendar je vitez že v istem letu padel v boju s Turki ob reki Sotli.⁴⁸ Andrej in njegov mlajši brat Turck pa sta se v letu 1493 med desetimi najpomembnejšimi vitezi iz Kranjske ter Slovenske marke udeležila pogreba cesarja Friderika III.⁴⁹

Nedvomno so bili Semeniči v svojem okolju pomembna rodbina in tudi v dobrih odnosih s cerkvijo, posebno s križniki. Friderik Semenič je bil župnik v Vinici v letu 1424.⁵⁰ Na prelomu iz 15. v 16. stoletje je bil lastnik dvorca v Metliki Nikolaj Semenič, njegova sorodnika Albreht in Lenart pa sta bila duhovnika. Lenart je bil v letu 1500 župnik v Semiču (*Leonhardus Semenicz plebanus in Siemicz*), Albreht pa je bil metliški komtur, omenjen v letih 1510 in 1515.⁵¹

Turki so nenehno napadali in pustošili Belo krajino ter njene prebivalce vodili v sužnost. V letu 1524 so na dan sv. Jurija ujeli 'viniškega junaka' Ivana Semeniča in ga s trumo drugih ujetnikov odvedli v Bosno. Tam je ostal še do pomladi 1525,

ko je deželni zbor sklenil naložiti pri goldinarju po 1 krajcar naklade na davke in tako je bilo zbranih potrebnih 200 goldinarjev za njegovo odkupnino.⁵²

V začetku 16. stoletja je bil lastnik gradu Semenich Albreht I. Semenich, sin junaškega viteza Otona II. ter verjetno bratranec metliškega komturja in soimenjaka. Albreht I. je moral biti tudi v sorodu z zgoraj omenjenim Viljemom, kajti Viljem je bil v letu 1463 omenjen kot lastnik stolpastega dvora Turn (*Thurnau*) pri Dragatušu,⁵³ Albreht pa je tamkajšnji grajski cerkvi sv. Andreja podaril kelih.⁵⁴ Albreht I. je tudi farni cerkvi sv. Štefana daroval dragocen srebrn kelih, ki ga je v letu 1526, ko so na Kranjskem za obrambo proti Turkom popisali in zasegli vse cerkvene dragocenosti, sin Oton III. vzel in dodal sredstvom, s katerimi so zgradili obzidje okrog semiške farne cerkve.⁵⁵

Znana sta dva Albrehtova sinova, Jurij in Oton III. ter hčerki Marjeta in Elizabeta; slednja se je poročila z Gašperjem Širskim iz Soteske.⁵⁶ Jurij je umrl pred letom 1541 in verjetno ni več doživel poroke hčere Ane z Jurijem pl. Sigersdorfom s Klevčev.

Delitev gradu in posestva Semenich 1541–1558

Brata Oton III. in Jurij sta bila po očetovi smrti solastnika gradu Semenich in pripadajočega posestva; verjetno sta ga tudi skupaj upravljala, ker se je posestvo razdelilo med dva lastnika šele po Jurjevi smrti v letu 1541. Polovico gradu je dobil Oton III., drugo polovico pa njegova nečakinja Ana z možem Jurijem Sigersdorfom. Pisna delitev gradu in posesti se je izvršila šele v letu 1558, ko je Oton z Jurijem in Ano sklenil poravnalno pogodbo.⁵⁷

Iz pogodbe med Otonom III. Semenichem in Jurijem Sigersdorfom je razvidna posest, ki je do 1541 pripadala gradu Semenich. Albreht I. je imel kmetije v naseljih Rožni dol (9 hub), Brezje pri Rožnem dolu (2 hubi), Preloge (2 hubi), Smuk (2 hubi in 1 pusta), Sela pri Vrčicah oz. Semiču (2 hubi), Pribiše (6 hub), Podturn (1 huba), Podreber (3 hube), Krupa ali Praprot (5 hub), Crešnjevec (3 hubi), Bojanja vas (2 hubi), Griblje (2 hubi), Perudina (7 hub), Vrhovci (4 hube), Dobravice (6 ½ hube), Rečice (5 ½ hube), Zorenci (8 hub in 1 koseščina), mala Semiška gora (1 vinska desetina), *Schwischauatz* (1 huba), Vinica (vinska desetina).

Skupaj je bilo 64 hub (od tega 2 pusti) in 1 koseščina, na njih pa 65 kmetov ter 2 vinski desetini. Pri delitvi je Oton prejel 23 ½ hube (od tega

⁴³ Golec, *Gradivo*, str. 109, ARS, AS 1063, listina 1452 II. 1., s.l.

⁴⁴ Golec, *Gradivo*, str. 109 (listini 1455 VIII.10. in 1457 XII. 19).

⁴⁵ ARS, AS 1075 Zbirka rodovnikov, št. 236 – Semenichi.

⁴⁶ ARS, AS 730, fasc.79.

⁴⁷ Golec, *Gradivo*, str. 110; Gruden, *Zgodovina*, str. 276.

⁴⁸ Golec, *Gradivo*, str. 110.

⁴⁹ Valvasor, *Die Ehre* X, str. 301; Nared, *Dežela*, str. 45.

⁵⁰ Kos, *Bela krajina*, str. 58.

⁵¹ Nared, *Dežela*, str. 131.

⁵² Koblar, Dragocenosti 1526, str. 21.

⁵³ Jakič, *Gradovi*, str. 348.

⁵⁴ Koblar, Dragocenosti 1526, str. 250.

⁵⁵ Golec, *Gradivo*, str. 110; Koblar, Dragocenosti 1526, str. 251.

⁵⁶ Kaspret, Schloss Ainödt, str. 5.

⁵⁷ Golec, *Gradivo*, str. 113 (ARS, AS 1063, listina 1558 I. 6.).

eno pusto) s 24 kmeti in dve polovici vinske desetine, Jurij in Ana pa 40 ½ hube (od tega eno pusto) in 1 koseščino s 40 kmeti ter drugi dve polovici vinske desetine. Oton je imel še nekaj posesti v Zorencih, ki jo je zastavil Uršuli Semenič, roj. Edling, posest v Meniški vasi pa je prodal svaku Erazmu Širskemu in njegovi ženi Feliciti.⁵⁸

Oton III. Semenič in dediči

Otona III. Semeniča imamo lahko za najpomembnejšega posvetnega člana rodbine sredi 16. stoletja. Bil je precej podjeten in je uspešno trgoval s posestjo. Dne 11. julija 1524 se je oženil s Marto, hčerko Lovrenca Lenkoviča ter starejšo sestro bodočega uskoškega stotnika in karlovskega generala Ivana Lenkoviča.⁵⁹ Oton je svaku Lenkoviču v letu 1548 izročil posest, ki jo je ta potreboval za naselitev Uskokov. To je bila posest okrog Vinomera in Brašljevice, ki danes sodita k Hrvaški. V zameno je dobil pet hub v Pobrežju in jih v letu 1550 prodal Lenkoviču, ki je tam zgradil utrdbo.⁶⁰

Po vsej verjetnosti je Oton za svojo ženo Marto pod staro utrdbo Semenič zgradil nov, za prebivanje bolj udoben dvorec z istim imenom. Kasneje so ga imenovali le Semič, včasih tudi Semič nad Gabrom, kar govori v prid teoriji o lokaciji obeh grajskih poslopij na tem območju Semiške gore. Za sina Albrehta II. je Oton zgradil dvorec Smuk in mu namenil posest, ki jo je prejel ob delitvi, prav tako je drugemu sinu Žigi v letu 1546 namenil nekaj posesti, ki mu je prinašala skromno imenjsko rento 8 gld 17 kr in 2 den.⁶¹

V letu 1559 je v imenjski knjigi omenjen Krištof I. Semenič z imenjsko rento 8 gld 3 kr in 2 den, njegova sorodstvena povezava z Otonom ni znana.⁶²

Lastnik polovice starega gradu je bil Otonov sin Albreht II, druga polovica je bila last Jurija in Ane Sigersdorf. Njuna hčerka Regina Sigersdorf je postala tretja žena barona Kozme Ravbarja s Krumperka in mati Jurija Ravbarja, po katerem se je nadaljeval Ravbarjev rod.⁶³ Zanimivo je, da je imetje pokojnega Regininega očeta Jurija v Semiču v letu 1594 prevzel Karel Jurič, ki je bil zet Regininega pastorka Adama Ravbarja.⁶⁴

Oton II., pobiralec davka v letu 1475, in Oton III., kraljevski komisar v letu 1550, sta doslej edina med znanimi Semeniči, ki sta bila nekaj časa v deželni službi, drugi so bili le običajni zemljiški

posestniki.⁶⁵ Na vojaškem področju se v letu 1542 omenja Štefan Semenič kot oficir pri razporeditvi čet v boju proti Turkom, v letu 1593 pa je na ukaz deželnih stanov v Metliki izvršil pregled vojske, ki je bila pod poveljstvom Andreja Turjaškega namenjena proti Sisku, Viljem Semenič, skupaj z Janezom Gallom s Krupe in Janezom Ludvikom Sauerjem s Kozjaka.⁶⁶

Po Globočniku in Schivizu so Semeniči dobili kranjsko deželanstvo v letu 1571,⁶⁷ vendar je bilo kar šest članov rodbine navedenih že v seznamu kranjskih deželnih stanov iz leta 1446, kar kaže na to, da so bili kranjski deželani že v 15. stoletju. V seznamu so navedeni *Jorg, Merckl, Wylhalm, Ott, Gregor* in *Hainreich Semenitsch*.⁶⁸

V letu 1546 se omenja tudi poravnava Mihaela Semeniča (*edln vesten Micheln Semenitsch*) z Antonom baronom Thurnom glede medvedjega in svinjskega lova. Mihael je dokazal, da so imeli lovne pravice tudi njegovi predniki.⁶⁹ Verjetno je to isti Mihael Semenič z ženo Magdaleno, roj. Gall, ki je omenjen v letu 1548 v imenjski knjigi z imenjsko rento 7 gld 58 kr.⁷⁰

Dvorec Semič nad Gabrom

Oton III. in Marta Lenkovič sta imel poleg sinov Albrehta II. in Žige II. še mlajšega sina Ivana oziroma Janeza, poimenovanega po slavnem stricu in botru. O Albrehtu II., ki je bil glavni dedič, bo govora pri dvorcu Smuk, Žiga II. in Janez sta po smrti Otona III. v letu 1573 podedovala dvorec Semenič, ki ga Valvasor imenuje Semič (*Siemensch*). Dvorec je stal malce pod prvotno utrdbo nad vasjo Gaber pri Semiču. Na Valvasorjevem bakrorezu je videti skromno enonadstropno stavbo, ki ni dosti večja od uglednejše kmečke hiše; krasi jo velik lesen 'gank'. V ozadju so vidne skromne razvaline prvotnega gradu.

Žiga II. je bil protestant, prav tako kot njegov stric Ivan Lenkovič in verjetno tudi drugi člani rodbine. V letu 1585 je v dvorcu vzdrževal protestantskega pridigarja Petra Volkmaniča, ki se je k njemu zatekel potem, ko ga je metliški komtur Markvard baron Egkh-Hungerspach, bratranec znanih kranjskih protestantov z Brda, izgnal iz Metlike. Srečni begunec je lahko pridigal v leseni grajski kapelici, ki jo je po posebni odločitvi kranjskih deželnih stanov v ta namen postavil grajski gospodar.⁷¹

⁵⁸ Golec, *Gradivo*, str. 113; Kaspret, Schloss Ainödt, str. 22.

⁵⁹ ARS, AS 309, šk. 97, XXXXI, S-3 ½, 1585 V. 29, Smuk – Albreht Semenič iz Semiča.

⁶⁰ Kos, *Bela krajina*, str. 236.

⁶¹ Golec, *Gradivo*, str. 114.

⁶² ARS, AS 173, št. 4, 1546–1618.

⁶³ ARS, AS 1075, Ravbar.

⁶⁴ Golec, *Gradivo*, str. 114; ARS 1075 – Ravbar.

⁶⁵ Nared, *Dežela*, str. 238; ZAL LJU 340, geslo Semenič.

⁶⁶ ZAL LJU 340, geslo Semenič.

⁶⁷ Globočnik, Der Adel, str. 15; Schiviz, *Matriken*, str. 500.

⁶⁸ Nared, *Dežela*, str. 317.

⁶⁹ Golec, *Gradivo*, str. 110; ARS, AS 1063, listina 1545 XII. 4., Ljubljana.

⁷⁰ ARS, AS 173, št. 4, 1546–1618.

⁷¹ Štampar, *Kronika*, str. 11; Golec, *Gradivo*, str. 114.

Grad Semič po Valvasorju (Valvasor, Die Ehre XI, str. 530).

Žiga in Janez Semeniča sta v začetku stanovala skupaj v skromnem dvorcu, ki mu je pripadalo zelo malo posestva, kajti večina kmetij je spadala pod gospostvo Smuk, last njunega brata Albrehta. Zato je zlasti Janez iskal posest tudi drugod in v letu 1589 od Auerspergov kupil dvorec Grumlof (*Grundlhof*) pri Šentpavlu na Dolenjskem. V istem letu se je njegova hči Katarina poročila z Viljemom Žigo Auerspergom.⁷²

Janez verjetno ni imel moških potomcev, Žiga pa je imel tri sinove, Andreja, Janeza Žigo in Kristofa. Po Žigovi smrti pred letom 1602 je lastnik dvorca Semič postal njegov sin Andrej, ki je z mlajšim bratom Janezom Žigo v letu 1618 sklenil zanimivo pogodbo. Brata sta se namreč 13. oktobra 1618 v navzočnosti Janža Baltazarja Purgstalla, lastnika gospostev Pobrežje in Krupa, sporazumela, da bo tisti od obeh, ki bo postal lastnik Vinice, izplačal lastniku Semiča 1250 goldinarjev.⁷³ Tako je Semič najverjetneje ostal Andreju, ki je v imenjski knjigi za Kranjsko imenovan Andrej Semenich 'zu Siemitsch'. V letu 1626 je dedoval nekaj premoženja po sorodniku Melhiorju Semeniču.⁷⁴

Dvorec Grumlof, ki ga je bil kupil Andrejev stric Janez, je v letu 1604 prešel v last Hieronima pl. Sara. Z njegovo vdovo, rojeno grofico Dornberg, se je Andrej poročil in Grumlof je bil spet v posesti Semeničev.⁷⁵

Andrej ob svoji smrti okrog leta 1635 ni zapustil živih potomcev, zato so njegovo premoženje podedovali sorodniki. Njegovo polovico semiškega imena sta podedovala Volf in Jurij Andrej, sinova brata Kristofa II., za naslednika Grumlofa pa je določil nečaka, sinova pokojnega brata Janeza Žige, Janeza Žigo in Jurija Viljema Semeniča.⁷⁶

Mlajši brat Jurij Viljem je ostal na Grumlofu, starejši pa si je v bližini sezidal dvorec Selo. Oba brata sta bila tako prva Semeniča, ki sta prebivala izven Bele krajine. Tudi potomci tega Janeza Žige – Jurij Viljem, poročen z Ano Marijo Erberg, otrok ni imel – niso nikoli več imeli lastnine v Beli Krajini. V različnih časovnih obdobjih so bili, poleg Grumlofa, lastniki dvorcev Klevišče pri Polšniku, Volavče pri Šentjerneju, Zapuže pri Mirni, Vina Gorica pri Trebnjem in Vrh pri Mokronogu, do konca 18. stoletja pa so vsi ti dvorci porokami ali prodajo dobili druge lastnike.

Drugi Andrejev brat Kristof II. se je oženil z Marijo Ravbar, hčerko slavnega Adama Ravbarja, poveljnika konjenice v bitki pri Sisku. V letu 1608 sta skupaj z bratom Janezom Žigo postala solastnika dvorca Mačerole (*Matscherolhoff*) pri Muljavi na Dolenjskem, ki sta ga kupila od bratov Herbarda in Ditriha Auerspergov.⁷⁷ Po smrti Janeza Žige v letu 1621 je Mačerole v celoti prevzel Kristof II., ki je umrl v letu 1637. Mačerole so se dedovale preko njegovega sina Volfa in njegovih potomcev Kristofa III. ter Volfa Rudolfa, dokler niso v letu 1744 na dražbi prešle v druge roke.⁷⁸

⁷² Preinfalk, *Auerspergi*, str. 83.

⁷³ Smole, *Graščine*, str. 527; Kos, *Urbarji*, str. 59; ARS, AS 1063, listina 1618 X. 13.

⁷⁴ Golec, *Gradiivo*, str. 114.

⁷⁵ Smole, *Graščine*, str. 432.

⁷⁶ Prav tam.

⁷⁷ Smole, *Graščine*, str. 277.

⁷⁸ Golec, *Gradiivo*, str. 134.

Tradicijo bivanja v Beli krajini je nadaljeval šele Jurij Andrej, mlajši sin Krištofa II, čeprav si je tudi on nevesto izbral na Dolenjskem. V двореc Semič je pripeljal Uršulo Forrest, dedinjo dvorca in posestva Dole pri Litiji.⁷⁹ Jurij Andrej je po stricu in verjetno tudi botru Andreju podedoval pol semiškega posestva in двореc Semič. Polovico posestva je imel njegov brat Volf, ki je sicer prebival na Mačerolah. Posest Mačerole je obsegala 13 hub in imenjsko rento 20 goldinarjev, pol semiške posesti pa je obsegalo 4 hube in pol oziroma 5 goldinarjev. Jurij Andrej, včasih naveden le kot Jurij, pa je tudi imel 4 hube in pol oziroma 5 gld 17 kr in 2 ½ den. Posest je bila res neznatna in ni čudno, da so Semeniči raje prebivali na svojih drugih posestvih po Dolenjski.

V zvezi z Jurijem Andrejem Semeničem se v virih prvič pojavi двореc Pristava.

Pristava pri Semiču

Valvasor je opisal двореc Pristava (*Meyerhof*) kar pri opisu dvorca Semič in je bil navdušen nad njegovo lepo okolico. Pristava je stala na ravnini ob robu naselja Vrtača pri Semiču. Iz njenega imena je razvidno, da je nastala kot pristava dvorca Semič in po vsej verjetnosti so jo Semeniči tudi zgradili. Do svoje smrti v letu 1677 je bil lastnik dvorca Jurij Andrej Semenič, ki verjetno tu ni nikoli stanoval, saj je inventurna komisija, ki je popisala njegovo premoženje, ugotovila, da je двореc v zelo slabem

stanju. Nujno je bilo popravilo strehe, vrat in desetih oken, ter zamrežitev vseh oken, saj je bil двореc kar naprej tarča napadov cestnih roparjev.⁸⁰

Po smrti Jurija Andreja sta si v letu 1677 zapuščino razdelila sinova Janez Žiga in Franc Vajkard. Janez Žiga je ostal na Semiču, Franc Vajkard pa je obnovil Pristavo in se v njej naselil. V letu 1689 sta brata po materi Uršuli podedovala двореc Dole pri Litiji. Franc Vajkard se je takoj odločil, da se bo naselil v Dolah. Ker mu je brat medtem umrl, je Pristavo prodal nečaku Juriju Žigi ter z ženo in petletno hčerko Marijo Katarino za vedno zapustil Belo krajino. Umrl je v Dolah v letu 1710. Njegova dedinja Marija Katarina je двореc v letu 1773 zapustila cerkvi v Dolu.⁸¹

Združitev Semiča in Pristave

Jurij Žiga Semenič, lastnik dvorcev Semič in Pristava, je bil zadnji lastnik dvorca Semič nad Gabrom, ki je tam tudi prebival. Umrl je v letu 1702. Varuh njegovih mladoletnih otrok je postal Jošt Viljem Schwab, ki je 31. maja 1704 oba dvorca in pripadajočo posest v imenu mladoletnega naslednika Žige Semeniča prodal svojemu imenitnejšemu sorodniku, grofu Ferdinandu Albrehtu Lichtenbergu s Tušanja pri Moravčah. V kupoprodajni pogodbi je двореc Semič prvič imenovan Turn pri Semiču (*Thurn bey Siemitsch*), kasneje pa celo Turn pod Semičem (*Thurn vnter Siemitsch*). Tedaj se je za Pristavo (*Guett*

Dvorec Smuk po Valvasorju (*Valvasor, Die Ehre XI, str. 538*).

⁷⁹ ZAL, LJU 340, geslo Semenič.

⁸⁰ Smole, *Graščine*, str. 395.

⁸¹ Smole, *Graščine*, str. 310.

Pristava) še vodil poseben urbar.⁸² S tem sta tudi ta dva semiška dvorca postala last ene najbogatejših plemiških rodbin na Kranjskem, ki je že skoraj sto let pred tem zagospodarila tudi v dvorcu Smuk.

Prva desetletja dvorca Smuk

Dvorec Smuk na vrhu Semiške gore, severo-vzhodno od starega gradu Semenič, je sezidal Oton III. Semenič za svojega sina Albrehta II. Verjetno je bil dvorec zgrajen okrog leta 1558, ko se je Albreht oženil in se v njem naselil z nevesto Evo Scharff, hčerko Florijana Scharffa, ki je bil lastnik dvora Vrhkrka ob izviru reke Krke in Zaloga pri Novem mestu. V tem času je še grozila turška nevarnost in razumljivo je, da je bil dvorec zgrajen na vsaj z južne strani zelo težko dostopni lokaciji.

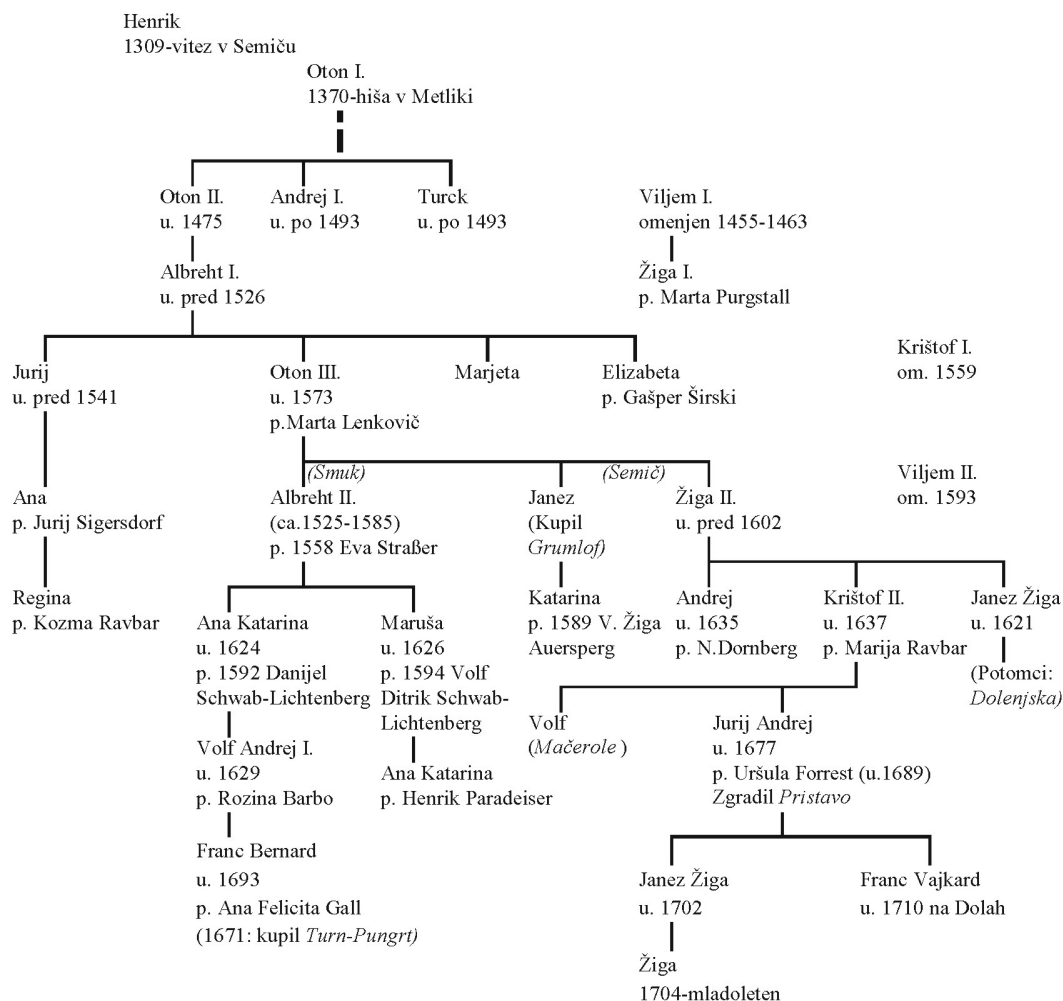
Valvasor opisuje Smuk kot dvorec, ki se mu po kranjsko pravi Smok, kot stavbo, ki leži visoko v hribih. Ime dvorca izpelje iz besede 'smukniti' – nekdo teka sem in tja in potem smukne v gozd, ki

se začenja prav pri gradu. Seveda za vse to krivi Uskoke, kajti njihova sosesčina dela ta kraj neprijeten, čeprav je tu sicer dovolj odličnega vina, sadja in žita ter vsega drugega.⁸³

Albreht II. in Eva sta živela mirno podeželsko življenje v svojem varno postavljenem dvorcu. Imela sta dve hčerki, Ano Katarino in Marijo Uršulo – Marušo, ki ju je usoda odpeljala daleč na Kranjsko, vendar nikoli nista izgubili stika z rojstnim krajem. Obe sta se poročili z bratoma iz vzpenjajoče se rodbine Schwab-Lichtenberg.

Albreht II. je umrl že v letu 1585 in obe hčerki sta postali dedinji Smuka. Vdova Eva, ki je bila dedinja Vrhkrke in Zaloga, se je v letu 1588 poročila z Elijo Straßerjem, vendar je lepo poskrbela za hčerkinji poroki in tudi za to, da sta po njej podedovali oba dvorca.⁸⁴

Ana Katarina je v letu 1592 vzela za moža Danijela, šestega sina Jurija Schwab-Lichtenberga s Tuštanja pri Moravčah in njegove prve žene Ane Rain. Iz njune zveze so se rodili potomci, ki so v

⁸² Golec, *Gradivo*, str. 116.

⁸³ Valvasor, *Die Ehre* XI, str. 538–539.

⁸⁴ ZAL, LJU 340, geslo Semenič.

naslednjih dveh stoletjih pomenili eno najbolj bogatih in mogočnih rodbin na Kranjskem.

Rodbina Schwab-Lichtenberg⁸⁵

Schwab-Lichtenbergi so izhajali iz združitve dveh rodbin, bogatejših Schwabov, ki so v začetku 16. stoletja zgradili renesančni dvorec Tuštanj pri Moravčah, in plemenitejših Lichtenbergov, starodavne rodbine, ki je izhajala iz rodu višnjegorskih ministerialov, priseljenih na Kranjsko sredi 12. stoletja. Janez Schwab in Margareta Lichtenberg sta s poroko v letu 1519 osnovala rodbino, ki se je v naslednjih stoletjih razdelila v številne veje in katere potomci živijo še danes. Njun sin Jurij, znani protestant, se je v letu 1546 oženil z Ano Rain, ki je tudi izhajala iz protestantske družine in ni čudno, da sta svojim številnim otrokom izbirala zakonske partnerje iz podobnih družin. Ta tradicija se je udejanila tudi 12. marca 1592, ko sta bila Ana in Jurij že pokojna in se je njun sin Danijel oženil z Ano Katarino iz protestantske rodbine Semeničev ter jo kot gospodarico odpeljal na dvorec Tuštanj.

V zakonu, ki je trajal le enajst let, sta imela šest otrok, Jurija Albrehta, Volfa Andreja I., Franca, Agnezo, Ano Sidonijo in Volfa Danijela. Mož Danijel je umrl že v letu 1603 in sorazmerno še mlada vdova je odločno in uspešno prevzela gospodarjenje ter vzgojo mladoletnih otrok. Moža je preživela za več kot dvajset let.

Marija Uršula (Maruša), mlajša sestra Ane Katarine, se je 11. decembra 1594 poročila z Danijelovim bratom Volfom Ditrikom Schwab-Lichtenbergom in se preselila v gradič Perovo pri Kamniku. Imela sta hčerko Ano Katarino. Tudi Marušin mož je umrl mlad v letu 1604 in je pokopan v Dobu. Maruša je kot vdova živela na Zgornjem Perovem, še v letu 1618 je imela 13 gld in 53 kr imenjske rente na svoji dediščini po materi Evi Scharff. Najprej je bila s to rento sicer vpisana sestra Ana Katarina, a jo po vsej verjetnosti prepustila 'revnejši' sestri. Premoženje njunega dedka Florijana Scharffa je sicer prinašalo 47 gld in 38 kr imenjske rente, od česar je Eva, drugič poročena Straßer, dobila 42 gld in 42 kr, ostalo so podedovali sorodniki Galli z Rožeka (*Rudolfseck*).⁸⁶

Sestri sta po materini smrti okrog leta 1600 podedovali Vrhkrko in Zalog, že od leta 1585 pa sta imeli vsaka polovico gradu Smuk. Odločno sta se razumeli, dobro sta sodelovali in si medsebojno pomagali. Zalog sta skupaj prodali v letu 1603, glede Vrhkrke pa je razvidno iz oporoke Ane Katarine, ki jo je napravila 10. aprila 1624, da je bila lastnica celotnega dvorca. Ob sestavitvi oporoke so

bili ob Ani Katarini le sinova Volf Andrej I. in Franc ter hčeri Agneza in Ana Sidonija.⁸⁷ Jurij Albreht je bil že pokojni, Volf Danijel pa se je kot protestant izselil iz Kranjske. Volf Andrej I. je bil poročen z Rozino Barbo, Franc in Agneza pa s sestro in bratom Pečovič.

Materino polovico Smuka in Vrhkrko je podedoval njen najljubši sin Franc. Sina Volfa Andreja, ki je bil dedič polovice Tuštanja, je v oporoki imenovala '*neposlušni sin*' in mu zapustila samo nekaj gotovine, ker naj bi bil krivičen do brata Franca. Hčerkama je zapustila gotovino.⁸⁸ Ana Katarina je kmalu po sestavitvi oporoke umrla.

Franc Schwab-Lichtenberg z ženo Ano Pečovič in sestro Agneza z možem Antonom Pečovičem, so se v letu 1626 odločili, da zapustijo Kranjsko, ki jo je že zajel val protireformacije, in odidejo v protestantske dežele. Franc je svojo polovico Smuka in vso posest, ki jo je imel okrog Tuštanja, prepustil bratu Volfu Andreju I.⁸⁹ Svojo polovico Tuštanja, ki jo je podedoval po očetu Danijelu, je bil bratu prodal že v letu 1620. Prodati je moral tudi Vrhkrko, a natančnih podatkov o tem ni, znano je le, da je bila Vrhkrka v prvi polovici 17. stoletja v lasti rodbine Moscon.⁹⁰ Tako Franc na Kranjskem ni imel več nobene posesti in družina se je s petimi otroki napotila iskat novo domovino, Volf Andrej I. pa se je pokatoličnil in ostal v domovini svojih prednikov.

Marušina hčerka Ana Katarina, ki se je v letu 1624 poročila s Henrikom Paradeiserjem, dednim kranjskim lovskim mojstrom, je po materi Maruši v letu 1626 podedovala njeno polovico Smuka in gradič Perovo pri Kamniku.⁹¹

Volf Andrej I. je v letu 1629 je nenadoma umrl in zapustil štiri mladoletne otroke, Janeza Jurija, Franca Bernarda in dve hčerki, vdova pa se je posvetila gospodarjenju in vzgoji otrok.

Za primerno vzgojo sta se brata Janez Jurij in Franc Bernard materi Rozini hvaležno oddolžila, takoj ko sta lahko prevzela premoženje Schwab-Lichtenbergov. V letu 1647 sta ji zapisala nujni delež gospodstev Smuk in Tuštanj, poskrbela pa sta tudi za obe sestri.⁹²

Janez Jurij, starejši sin Volfa Andreja I., je podedoval pol Tuštanja po očetovi smrti v letu 1629, ko je bil star sedem let. Henrik Paradeiser in teta Ana Katarina sta mu v tem letu prodala tudi svojo polovico dvorca in posestva Smuk.⁹³ Celotna imenjska renta Tuštanja in Smuka je takrat znašala 42 gld

⁸⁷ ZAL, LJU 340, geslo Semenič.

⁸⁸ ZAL, LJU 340, geslo Lichtenberg.

⁸⁹ Golec, *Gradiivo*, str. 121.

⁹⁰ Smole, *Graščine*, str. 540.

⁹¹ ZAL, LJU, geslo Lichtenberg, AS 744, fasc. XII, Schollmayer, Lichtenbergi.

⁹² ARS, AS 744, fasc. XII, Schollmayer, Lichtenbergi, str. 10, listina 1647 III. 15.

⁹³ ZAL, LJU 340, geslo Lichtenberg; ARS, AS 1063, listina 1629 III. 24.

⁸⁵ Podroben rodovnik Lichtenbergov glej: Slana, Tuštanj, str. 188.

⁸⁶ ARS, AS 173, št. 4, fol. 85.

3 den, od česar je na Smuk odpadlo 16 gld 17 kr in 2 den, kar je ostalo nespremenjeno do leta 1661.⁹⁴

Janez Jurij se je v letu 1650 na Tuštanju poročil z Regino Uršulo, hčerko Valerija Moscona z Ortneka. Na gospostvu Ortnek so na hribu stale razvaline gradu Otenštajn in celotno ime gospostva je bilo 'Ortnek in Otenštajn'.⁹⁵

Dne 23. aprila 1651 sta brata Janez Jurij in Franc Bernard sklenila pogodbo o poravnavi. Janez Jurij se je preselil na Ortnek, rojstni grad svoje žene, Franc Bernard pa je ostal na Tuštanju.⁹⁶ Vendar je bil Janez Jurij tedaj še vedno lastnik polovice Tuštanja.

Brata Janez Jurij in Franc Bernard sta v letu 1660 postala barona, družina je smela opustiti priimek 'Schwab' in se imenovati le po imenitnejšem delu priimka 'Lichtenberg'.⁹⁷ Janez Jurij je bratu Francu Bernardu v letu 1662 dokončno prodal svojo polovico Tuštanja ter posestvo z dvorcem Smuk.⁹⁸ Umrli je že v letu 1667 na Ortneku in nasledil ga je edini preživeli sin Volf Andrej II.⁹⁹

Volf Andrej II., rojen v letu 1651, je bil vojak, stotnik v cesarski vojski in na svojem posestvu ni bil veliko prisoten, zato ga je v letu 1675 s privolitvijo matere Regine Uršule prodal stricu Francu Ber-

nardu. Tako je postal Franc Bernard edini lastnik celotne posesti Lichtenbergov in neločljivo povezan ravno s Smukom. Ta, sicer ne preveč lahko dostopni двореc mu je tako prirasel k srcu, da je želel biti tam tudi pokopan.

Franc Bernard sodi med najbolj sposobne in pomembne člane rodbine Lichtenberg. Takoj ko je odrasel, je pričel spretno širiti svojo posest na Kranjskem, posebno v Beli krajini, in ko je bil v letu 1688 povzdignjen v grofovski stan, je bil že eden največjih in najbogatejših veleposestnikov na Kranjskem. Bil je jezdni mojster in skrbnik stanovskih konj ter vojni komisar na Kranjskem.

Dvorec Turn – Pungrt – Strnišev dvor

V grofovski diplomu, ki jo je v letu 1688 izdal cesar Leopold I., se Franc Bernard imenuje 'grof s Tuštanja, Ortneka, Otenštajna, Smuka in Turna'.¹⁰⁰ Turn, omenjen v grofovski diplomu, z drugimi imeni Strnišev dvor, Turn v vinogradu ali Pungrt, je peto od semiških grajskih poslopij, obravnavanih v tem prispevku. Turn, ki je stal na nizki vzpetini pod Smukom, je Franc Bernard kupil okrog leta 1671 ter ga povečal in prezidal.¹⁰¹

Dvorec Turn-Pungrt-Strnišev dvor (Sternisenhoff) po Valvasorju (Valvasor, *Die Ehre* XI, str. 563).

⁹⁴ Golec, *Gradivo*, str. 121–122 (ARS, AS 173, št. 5 (1619–1661), fol. 98).

⁹⁵ Nekateri viri omenjajo 'Ortnek in Altenštajn', kar ni pravilno.

⁹⁶ ARS, AS 764, fasc. 11 (Familiaria).

⁹⁷ ARS, AS 1064, 1660 III. 16.

⁹⁸ ARS, AS 309, XXIX Ferdinand Albrecht, št. 40.

⁹⁹ ZAL, LJU 340, geslo Lichtenberg.

¹⁰⁰ ARS, AS 1064, 1688 II. 24.

¹⁰¹ Valvasor, *Die Ehre* XI, str. 564.

Po Valvasorju je dvorec dobil ime Strnišev dvor (*Sternisenhof*) po graditelju, vitezu Strniši, ki je tu postavil majhen dvor, slovensko ime Pungrt pa je nastalo iz nemške besede *Baumgarten*, kar pomeni sadovnjak. Valvasor je bil navdušen nad tem veselim rodovitnim krajem, polnim sadja in vinogradov, ki dajejo kvalitetno vino. Zadnji Strniša je bil sicer hraber vojak, a tudi hud razbojnik, ki je kradel in pobijal nedolžne ljudi, nazadnje pa ga je na Ogrskem doletela zaslužena smrt s kroglo iz uporniške puške.¹⁰²

Dediči Franca Bernarda Lichtenberga v Beli krajini

Franc Bernard se je v letu 1650 v Ljubljani poročil z enaindvajsetletno Ano Felicito, hčerko deželnega odbornika Gotfrida Galla z Rožeka in z njo preživel 43 bolj ali manj srečnih let. V prvih enaindvajsetih letih zakona, ki sta jih preživela večinom na Tuštanju, se jima je rodilo petnajst otrok, devet fantov in šest deklet, od katerih so leto 1692, ko sta starša sestavila oporoko, dočakali sinovi Jurij Gotfrid, Ferdinand Albreht, Jošt Jakob, Karel Bernardin, Jurij Žiga in Jošt Friderik ter hčere Ana Katarina, Zofija Konstanca, Magdalena Maksimiljana in Ivana Rozina.

V letu 1680 je Franc Bernard pričel kupovati od Kordule grofice Paradeiser dele gospostva Metlika in v devetih letih do 1691 je gospostvo kupil v celoti, kar je predstavljalo kar dobrih 86 goldinarjev imenjske rente.¹⁰³ V letih od 1685 do 1692 je kupoval tudi hube v črnomaljski fari, večinoma od Janeza Jurija Apfaltrerja in Janeza Jurija Semečiča.¹⁰⁴

Potem ko so bili otroci že večji, sta zakonca zelo rada prebivala v dvorcu Smuk. V letu 1687 sta ob dvorcu sezidala cerkvico sv. Lovrenca, ki je služila za grajsko kapelo. Franc Bernard je umrl v letu 1693. Izpolnili so mu željo in ga pokopali v njegovi grajski kapeli. Ana Felicita je umrla v letu 1697 v Ljubljani in pokopali so jo v tamkajšnji frančiškanski cerkvi. Ni se ji izpolnila želja, da bi počivala ob možu.

V oporoki, ki sta jo Franc Bernard in Ana Felicita sestavila 29. januarja 1692 v Ljubljani, sta uporabila tako imenovani sistem 'univerzalnih dedičev' – vsi sinovi, razen najstarejšega Jurija Gotfrida, ki je podedoval Ortnek in Otenštajn, so skupaj 'v enakih delih' dedovali preostalo nepremično premoženje, torej gospostva Tuštanj, Smuk, Turn, Metliko in hišo v Ljubljani. Od njihovega dogovora naj bi bilo odvisno, kako bodo upravljali premo-

ženje.¹⁰⁵ To je bilo znatno, poleg že omenjenega gospostva Metlika je Tuštanj s Smukom in Turnom znašal 90 gld 26 kr in 5 ½ den imenjske rente, od tega sam Smuk 24 gld in Turn 9 gld 28 kr in 2 ¾ den.¹⁰⁶

Jurij Gotfrid (1655–1720), najstarejši preživeli sin Franca Bernarda in Ane Felicite, je bil ustanovitelj tako imenovane *starejše grofovske linije Lichtenbergov*, ki se je razdelila v rodovne veje Tuštanj, Snežnik ter Ortnek in Otenštajn/Koča vas ter je po moški strani izumrla v letu 1916. Jurij Gotfrid ni bil nikoli povezan s semiškimi dvorci, pač pa je bil to njegov tretji sin Jurij Ludvik in njegovi potomci.

Ferdinand Albreht je po očetovi smrti prevzel Tuštanj, Jurij Žiga je dobil Smuk s Turnom, Jošt Friderik pa metliško gospostvo. V letu 1696 so bratje kot univerzalni dediči sklenili dogovor, kako si bodo sledili v lastništvu posesti.¹⁰⁷ Sestre so prejele zapuščino v gotovini in v tem dogovoru niso bile udeležene.

Ferdinand Albreht (1671–1712) je upravljal gospostvo Tuštanj. V letu 1704 je kupil dvorca Semič in Pristavo ter obe posesti združil v eno gospostvo Semič. V bistvu je bil takrat dvorec Semič opuščen in to ime je potem uradno prevzela dotedanja Pristava. Večina podložnikov je pripadala posestvu Semič, Pristava pa je imela samo dominikalno posest, kar je logično, saj je bilo tako upravičeno njeno ime.¹⁰⁸ Ferdinand Albreht je umrl v januarju 1712 brez otrok in univerzalni dedič Jošt Jakob (1659–1712) je podedoval Tuštanj in Semič ter umrl že v novembru istega leta, prav tako brez potomcev. Jošt Jakob je nekaj dni pred smrtjo sestavil oporoko, v kateri je izrazil željo, da bi počival v cerkvi sv. Lovrenca ob očetu Francu Bernardu, kar se mu je tudi izpolnilo.

Jurij Žiga (1669–1744), prvotno dedič Smuka in Turna, je kot univerzalni dedič po bratu Joštu Jakobu v letu 1712 podedoval Tuštanj in Semič, a je v istem letu izročil Tuštanj nečaku Juriju Ludviku, tretjemu sinu brata Jurija Gotfrida, Semič pa samemu Juriju Gotfridu. Imel je sedem otrok in je ustanovitelj *mlajše grofovske linije Lichtenbergov*, ki se je razdelila na veji Smuk in Sotesko.

Najmlajši sin Jošt Friderik (1672–1701), ki je prejel metliško gospostvo, je brez potomcev umrl že v letu 1701. Tudi on je povezan s Smukom, kajti počiva poleg očeta in brata v cerkvi sv. Lovrenca. Gospostvo Metlika je prešlo na brata Jurija Žigo, ki ga je v letu 1714 prodal zagrebškemu stolnemu kapitu.¹⁰⁹

¹⁰⁵ ZAL, LJU 340, geslo Lichtenberg.

¹⁰⁶ Golec, *Gradiivo*, str. 122.

¹⁰⁷ ARS, AS 730, fasc. 84, Plemiške rodbine, Lichtenberg, pogodba 1696 20/6.

¹⁰⁸ Golec, *Gradiivo*, str. 117.

¹⁰⁹ Prav tam, str. 122.

¹⁰² Valvasor, *Die Ehre* XI, str. 563–564.

¹⁰³ Golec, *Gradiivo*, str. 122; Smole, *Graščine*, str. 292.

¹⁰⁴ ARS, AS 309, XXXI/L; Jurij Ludvik, listina št. 7 (1685 VIII. 12.); Golec, *Gradiivo*, str. 122.

Cerkev sv. Lovrenca nad Semičem, kjer so pokopani Franc Bernard Lichtenberg ter sinova Jošt Jakob in Jošt Friderik (foto Viljem H. Topčič).

Nagrobna plošča iz cerkvice sv. Lovrenca, kjer so pokopani Franc Bernard Lichtenberg ter sinova Jošt Jakob in Jošt Friderik (foto Viljem H. Topčič).

Z Belo krajino, čeprav ne s Semičem, je povezan tudi sin Franca Bernarda, Karel Bernardin (1665–1705). Prva žena Renata Sidonija Schweiger mu je v zakon prinesla bogastvo z mestnim gradom v Črnomlju, ki ga je podedovala po prvem možu. Hčerki sta umrli pred njima, sinov nista imela.¹¹⁰

¹¹⁰ Štuhec, *Besede*, str. 74–75, 78.

Karel Bernardin je bil v letu 1705 pri nekem krstu za botra in isti dan je bil v Črnomlju umorjen, ko je v imenu deželne vlade pobiral davek na meso.¹¹¹ Pokopali so ga v Črnomlju. Očitno je gospodstvo Črnomelj z gradom prešlo na brata Jurija Gotfrida, ker ga je v letu 1720 podedoval sin slednjega, Volf Danijel (1686–1723).

Nadaljnja usoda gospodstva Semič

Tretji sin Jurija Gotfrida, lastnika Ortneka in Otenštajna, Jurij Ludvik (1692–1757), ki je bil od leta 1712 gospodar na Tuštanju, je v letu 1720 po očetu podedoval Semič, v letu 1723 pa po bratu Volfu Danijelu še Črnomelj. Bil je dober gospodar, sam je upravljal in nadzoroval vsa podedovana posestva, kar je razvidno iz oporoke, ki je priložena zapuščinskemu inventarju, sestavljenem po njegovi smrti v letu 1757. Dvorec Semič, bivša Pristava, je bil ocenjen na 12.000 goldinarjev.¹¹² Dvorec Semič nad Gabrom ni več obstajal, saj na Florijančičevem zemljevidu iz leta 1744 na tej lokaciji ni vrisana niti razvalina, dvorec 'Siemiz' pa je vrisan na lokaciji Pristave.¹¹³

Dominikalna posest Semiča je bila skromna, podložniki so bili raztreseni po devetih krajih bližnje okolice. Skupaj je podložniška posest Semiča obsegala 6 ½ hube, 2 kajži in 2 mlina ter 31 kajž in 2 kašči gornin. Zanimivo je, da so bili kraji in hube povsem drugi kot ob delitvi posesti v 16. stoletju,

¹¹¹ Šribar, Valvasorji, str. 128; Štampar, *Kronika*, str. 13.

¹¹² Dvorec Tuštanj je bilo ocenjen na 20.000 goldinarjev, Črnomelj pa na 16.150,37 goldinarjev (ARS, AS 309, XXIX/L Jurij Ludvik, 67 (I–IV)).

¹¹³ Golec, *Gradivo*, str. 117.

kar pomeni, da so Semeniči in za njimi Lichtenbergi pogosto menjavali posest.¹¹⁴

Jurij Ludvik je bil kot prvi lastnik posesti Semič (*Schemitsch Gut*) sredi 18. stoletja vpisan v novo uvedeno zemljiško knjigo za plemiško posest – deželno desko. Kot lastnik mu je sledil v letu 1757 sin Karel Gotfrid (1718–1793) in v letu 1783 vnuk Franc Ksaver (1756–1810).

Franc Ksaver ob svoji smrti v štajerskem Gradcu ni bil več lastnik nobenega posestva na Kranjskem. Posledica stanu primerne razkošnega življenja v 18. stoletju in okupacije Francozov na prelomu stoletja je bilo postopno obubožanje plemstva in Lichtenbergi niso bili nobena izjema. Rodbina je morala začeti prodajati posest, ki je bila temelj njihovega obstoja. Franc Ksaver je v letu 1799 prodal Črnomelj in Semič, naslednje leto pa še Tuštanj. Semič je za 44.000 goldinarjev prodal Antonu Steyrerju, prvemu neplemiškemu lastniku. Njegovi potomci po ženski strani so posestvo obdržali vse do leta 1889. Najprej je posestvo v letu 1805 na dražbi za 33.510 goldinarjev kupil Steyrerjev zet Janez Mihelčič, ki ga je v letu 1827 izročil svoji hčerki Mariji. Marija Mihelčič je bila lastnica posestva v letu 1848, ko je dvorec izgubil podložnike in rustikalno posest. V letu 1867 je posestvo dobil Marijin sin Viljem Kunšič, ki ga je moral v letu 1889 zaradi dolgov prodati na dražbi. Posestvo je za 7.410 goldinarjev kupil Matija Ogulin, po domače Vajd, zato se je dvorca prijel ime 'Vajdov grad.' Zadnji lastnik Janko Ogulin je poslopje namenil za gospodinjstvo šolo, a so ga v letu 1943 požgali partizani, tako da svojega novega poslanstva ni dočakalo.¹¹⁵ Po vojni so na njegovem mestu zgradili tovarno kondenzatorjev Iskra.

Nadaljnja usoda dvorca Smuk

Dvorec Smuk je dal ime edini veji grofov Lichtenbergov, katere moški potomci danes še obstajajo, čeprav so se razselili po vsem svetu.

Predzadnji sin Franca Bernarda, Jurij Žiga (1669–1744) je bil ustanovitelj *mlajše grofovske linije Lichtenbergov*, katere glavna veja je bila Smuk, od katere se je po njegovih potomcih ločila, sicer kratkotrajna, veja Soteska. Jurij Žiga je bil po smrti očeta Franca Bernarda v letu 1693 podedoval gospostvo Smuk s pripadajočim posestvom in dvorcem Turn oziroma Pungrt.

Edini preživeli sin Jurija Žige, Karel Franc Ksaver oziroma pogosteje naveden kot Franc Karel (1702–1775), je po očetovi smrti v letu 1744 je postal dedič fidejkomisa, ki je obsegal Smuk in Turn, Rožek pri Dolenjskih Toplicah in Praproče. Imel je tri sinove, najstarejši Volf Žiga (1727–1797) je bil

ustanovitelj veje Soteska, Adam Sigfrid Kajetan – Sigfrid (1732–1799) je nadaljeval smuško vejo, Kajetan (1739–1801) je bil v vojaški službi in je postal »eden najbolj pogumnih in uspešnih cesarskih generalov v bojih proti Turkom«.¹¹⁶

Iz urbarja gospostva Metlika 1610 je razvidno, da je bilo dvorcu Smuk inkorporirano zastavno imenje Metlika, ki je bilo odcepljeno od gospostva Metlika. Poleg Turna ali Pungrta je imel Smuk še dve pristavi, v Rožnem Dolu in pri samem dvorcu. V času, ko je bil lastnik gospostva Franc Karel, je celotno gospostvo obsegalo 85 23/24 hube, 6 domcevi in dve kajži s skupaj 168 podložniki. Gornina od vinogradov, ki so spadali pod Smuk, je ležala v Vinjem vrhu.¹¹⁷

Franc Karel je malo pred smrtjo v letu 1775 gospostvo Smuk in Turn izročil najstarejšemu sinu Volfu Žigi iz Soteske. Po smrti Volfa Žige so se dediči v juliju 1797 sporazumeli o delitvi premoženja. Sigfrid, mlajši brat Volfa Žige, je bil glavni dedič in je prejel Smuk in Turn, ki je bil ocenjen na 45.974 goldinarjev, ter obveznice v vrednosti 10.033 goldinarjev.¹¹⁸ Sigfrid je v letu 1792 prodal Smuk sinu Janezu Nepomuku za 46.000 goldinarjev. Umrl je v letu 1799.

Nagrobnik grofice Agneze Lichtenberg v cerkvi sv. Štefana v Semiču (foto Lidija Slana).

¹¹⁴ Prav tam, str. 118.

¹¹⁵ Prav tam, str. 118–119.

¹¹⁶ Wurzbach, *Biographisches Lexikon* XV, str. 105–106.

¹¹⁷ Golec, *Gradiivo*, str. 123–124.

¹¹⁸ Smole, *Graščine*, str. 448.

Janez Nepomuk (1764–1832) se je v letu 1794 oženil z osemnajstletno grofico Agnezo Zdéncsay. V trinajstih letih zakona sta imela sedem otrok, Franca Karla, Emanuela, Albertino, Hijacinto, Franca Sigfrida, Ivano in Amalijo. Agneza je umrla v letu 1807, stara komaj 31 let. Neutolažljivi mož ji je postavil lep nagrobni spomenik z ganljivim napisom o odlični hčerki, materi brez primere, skrbni gospodinji, zvesti in ljubeči soprogi, ki je pomagala ubogim in bolnim ter ni zanemarila nobene od svojih dolžnosti.

Janez Nepomuk je umrl v letu 1832 na Smuku in njegovo posest si je v letu 1836 razdelilo šest dedičev. Emanuel je dobil 4/9, po 1/9 pa Franc Sigfrid, Albertina, Ivana, Amalija in Hijacinta. V letu 1841 so si razdelili delež sestre Ivane, ki je umrla v Turnu, v letu 1846 pa še Emanuelov delež. V istem letu so Smuk in Turn za 70.225 goldinarjev prodali upokojenemu deželnemu svetniku Martinu Kuraltu, ki je bil lastnik v letu zemljiške odveze 1848.

Proti Martinu Kuraltu je bil uperjen eden zadnjih kmečkih uporov na slovenskem ozemlju, zasluga vseh članov družine pa je v tem, da so se zavzemali za splošno rabo slovenskega jezika in Turn je bil shajališče kranjskih rodoljubov. Na njihovo pobudo je bila v letu 1882 v Semiču ustanovljena čitalnica.¹¹⁹ Družina je stanovala v Turnu, kjer je bil novomeški gimnazijec Simon Jenko (1835–1869) instruktor Kuraltovih sinov, kasneje pa

je tja hodil na počitnice. Leopoldina Kuralt (1840–1876) je bila njegova prva ljubezen in navdih za vse njegove ljubezenske pesmi.¹²⁰

V letu 1878 je posestvo Smuk in Turn podedovalo pet Kuraltovih otrok. Smuk je bil že dlje časa zapuščen in se je pričel spreminjati v razvalino. Ljubljanski trgovec Karel Kavšek je v letu 1888 kupil 11/70 posesti od Marije Kuralt, postopoma je s Francem Kavškom kupoval deleže posestva tudi od drugih članov rodbine. V letu 1899 sta celotno posestvo prodala Tomažu Radlu z Dunaja za 39.500 goldinarjev, nato je bila posest izbrisana iz plemiške in prenesena v navadno zemljiško knjigo.¹²¹ Dvorec Smuk je bil medtem že razpadel, grajski vrt pri Turnu je okrog leta 1901 kupil semiški trgovec Janez Sušteršič, dvorec pa so kupili kmetje, ga podrli ter si razdelili material in inventar. Arhiv in knjižnico je odpeljal in uničil kramar Kapš. V današnje dni je ostalo le nekaj grajskih zidov, stoletna lipa in grajski kozolec.¹²²

Epilog

Na ožjem območju Semiča je nekoč stalo pet grajskih poslopij, vsako s svojo usodo in usodo svojih lastnikov. Kaj je ostalo od nekdanje veličine? Semenšč, najstarejši grad na vrhu Semiške gore, domnevno postavljen konec 12. stoletja, je bil zapuščen že konec 16. stoletja, njegov malce udobnejši naslednik in bližnji сосед Semič nad Gabrom se je

Razvalina gradu Smuk (foto Viljem H. Topčič).

¹¹⁹ Županič, Nepoznani podobi, str. 43.

¹²⁰ Prav tam.

¹²¹ Golec, *Gradivo*, str. 125; Smole, *Graščine*, str. 448.

¹²² Županič, Nepoznani podobi, str. 44.

spremenil v razvalino v začetku 18. stoletja. Pristavo pri Vrtači, ki je prevzela ime Semič, so v letu 1943 požgali partizani, Smuk je propadel sredi 19. stoletja, Turn – Pungrt pa so podrli v letu 1902. Od vseh nekdanjih grajskih stavb so vidne le še razvaline Smuka in zaraščen vogal Pungrta, o lokaciji prvotnega gradu Semenich in dvorca Semič so mnenja deljena.

Lastniki semiških gradov in dvorcev so izumrli oziroma izginili iz plemiških vrst. Še danes obstaja priimek Semenich. Ne ve se še, ali so sodobni Semenichi potomci ene najpomembnejših rodbin v srednjeveški Beli krajini. Lichtenbergi so svoj plemiški status ohranili dlje časa, zato segajo podatki o njih še v 20. stoletje. A razseljeni so po vsem svetu in se verjetno ne zavedajo, da so potomci ene najpomembnejših plemiških rodbin na Kranjskem v preteklih stoletjih. Tudi potomci neplemiških lastnikov še obstajajo, vedno bolj se zanimajo za zgodovino svojega kraja in svojih prednikov in ni se bati, da bi poznavanje naše preteklosti utonilo v pozabo ...

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 309 – Zbirka zapuščinskih inventarjev deželnega sodišča v Ljubljani

AS 730 – Gospostvo Dol

AS 740 – Gospostvo Jablje

AS 744 – Graščina Koča vas

AS 764 – Gospostvo Ortnek

AS 1063 – Zbirka listin

AS 1064 – Zbirka plemiških diplom

AS 1075 – Zbirka rodovnikov

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

LJU 340 – Lazarinijeva genealoška zbirka

OBJAVLJENI VIRI

Otorepec, Božo: *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine) 1270–1405. Viri za zgodovino Slovencev – štirinajsta knjiga*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani 1985. Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana, 1995.

Preinfalk, Miha in Bizjak, Matjaž: *Turjaška knjiga listin I, Listine zasebnih arhivov kranjske grofovske in knežje linije Turjaških (Auerspergov). 1 (1218–1400)*. Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2008.

Umek, Ema: *Erbergi in Dolski arhiv*. Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 1991.

NEOBJAVLJENI VIRI

Golec, Boris: *Gradivo za zgodovino Semiča* (tipkopis). Ljubljana 2000

INTERNETNI VIRI

(Wurzbach, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, Fuenfzehnter Teil*, Wien : Druck und Verlag der k.k. Hof- und Staatsdruckerei, 1866)

<http://www.literature.at/viewer.alo?objid=11770&page=1&viewmode=fullscreen>

LITERATURA

Dular, Jože: *Metlika skozi stoletja*. Metlika : Belokranjsko muzejsko društvo v Metliki, 1978.

Globočnik, Anton: *Der Adel in Krain. Mittheilungen des Musealvereines für Krain XII, 1899–Heft I, str. 1–16, Heft II, str. 53–64*.

Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda*. Celje : Mohorjeva družba, 1992.

Hauptmann, Ljudmil: *Nastanek in razvoj Kranjske*. Ljubljana : Slovenska matica, 1999.

Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi : Leksikon slovenske grajske zapuščine* (dopolnjen natis). Ljubljana : DZS, 1997.

Kaspret, Anton: *Schloß und Herrschaft Ainödt. Mittheilungen des Musealvereines für Krain VI, 1893, str. 1–33*.

Koblar, Anton: *Kranjske cerkvene dragocenosti 1. 1526. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko V, Sešitek 6, str. 237–259*.

Kos, Dušan: *Bela krajina v poznem srednjem veku*. Zbirka Zgodovinskega časopisa 4, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, 1987.

Kos, Dušan: *Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15.–18. stoletje)*. Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana, 1991.

Kosi, Miha: »Onstran gore, tostran Ogrske«. *Črnomaljski zbornik, Zbornik historičnih razprav ob 780-letnici prve omembe naselja in 600-letnici prve omembe Črnomlja kot mesta*. Črnomelj : Občina, 2008, str. 119–157.

Mason, Philip: *Bela krajina v prazgodovini in rimskem obdobju. Črnomaljski zbornik, Zbornik historičnih razprav ob 780-letnici prve omembe naselja in 600-letnici prve omembe Črnomlja kot mesta*. Črnomelj : Občina, 2008, str. 17–47.

Mohar, Rozi: *Tu so živeli... Semič* : Občina, 2008.

Nared, Andrej: *Dežela – knez – stanovi : Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*. Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana, 2009.

Preinfalk, Miha: *Auerspergi, Po sledah mogočnega tura*. Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana, 2005.

- Schivizhoffen, Schiviz von: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz, 1905.
- Slana, Lidija: Lichtenbergi na Tuštanju. *Kronika LVII*, 2/2009, str. 171–200.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji, V. Dolenjska, Bela Krajina*. (16). Ljubljana : Vi-harnik, 2004.
- Šribar, Ljudmila: Valvasorji v Leskovcu pri Krškem. *Janez Vajkard Valvasor in Krško*, Valvasorjev raziskovalni center Krško, Krško, 2008, str. 117–145.
- Štampar, Janko: *Kronika župnije Semič*. Semič : samozaložba, 2003.
- Štih, Peter: *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 1997.
- Štih, Peter: *Srednjeveške goriške študije : prispevki za zgodovino Gorice, Goriške in goriških grofov*. Nova Gorica : Goriški muzej, 2002.
- Štuhec, Marko: *Besede, ravnanja, stvari*. Ljubljana : Slovenska matica, 2009.
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre des Hertzogtums Crain*. Nürnberg 1689 (Faksimilirana izdaja, Ljubljana : Mladinska knjiga, München : Rudolf Trofenik, 1971).
- Županič, Niko: Nepoznani podobi Janeza Trdine in Leopoldine Kuraltove. *Dom in svet*, 37, št. 1, Ljubljana 1924, str. 42–44.

S U M M A R Y

Owners of castles and mansions at Semič throughout centuries

Above the Semič settlement there was once a fortified castle Semenich probably dating from the mid-12th century and four mansions in its vicinity that were built in the following centuries. All castle buildings in the area were connected with the noble families of Semenich and Schwab-Lichtenberg. The Semenich Castle on the south-western edge of the Semič Mountain is believed to have been built by the knights of Semenich or Semič (Semenicz von Siemicz), who first appeared in written sources in 1309 as ministeriales of the Counts of Gorizia. They also had houses in Metlika, which at the time

of the Counts of Gorizia (1277–1374) became the administrative centre of White Carniola. Later they also distinguished themselves as loyal servants to the Habsburgs, who took over the administration of White Carniola after 1374. The Semenich family was probably granted Carniolan citizenship in the 15th century, and by the end of the same century they became prominent members of the otherwise scarce White Carniolan nobility.

In the mid-16th century Otto III Semenich, the most important representative of the family, built a more comfortable Semič mansion below the old castle and the Smuk mansion at the north-eastern-most edge of the summit of the Semič Mountain. The old Semenich Castle was abandoned by the early 17th century and soon fell into ruins.

The Semenich family built the Pristava (Meyerhoff) mansion in the flatland near Semič in the 17th century. Following the death of Johann Georg Semenich the guardian of his minor children sold the Semič and Pristava mansions to the Counts of Lichtenberg, who had, partly through inheritance and partly through purchase, already acquired the Smuk mansion in 1624. As the Semič mansion on the slope of the Semič Mountain had by then been abandoned, the Pristava mansion assumed the name Semič and became the administrative centre of the Lichtenberg estates. The Lichtenbergs remained in the possession of the Semič mansion until 1799, when it was sold to the first town-dwelling owner, Anton Steyrer. Thereafter the mansion passed through several hands until it was burnt down by the partisans in 1943. After the war a factory was built in its place.

In 1671 the Lichtenbergs, who already owned the Smuk mansion, also purchased the Turn mansion (Pungrt or the Strniša mansion – Sternischenhoff) in the valley below the Smuk mansion. In 1846 both mansions were sold to a retired provincial councillor, Martin Kuralt, who abandoned the poorly accessible Smuk located at high-altitude and settled down with his family in Turn. Smuk began to deteriorate and Kuralt's heirs eventually sold the entire estate. Around 1901 the Turn mansion fell into ruins as well.

None of the Semič castles and mansions has been preserved. There are even doubts about the locations of the Semenich mansion and the original Semič castle. Today there is a factory above the location of the Pristava mansion, and the only remnants testifying to the former existence of the Smuk and Turn mansions are a few walls.